

УДК 657.37:657.6

Н.С. Шалімова, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Забезпечення інформаційної прозорості діяльності публічних акціонерних товариств як суб'єктів публічних (суспільних) інтересів

В статті досліджуються такі складові системи забезпечення інформаційної прозорості діяльності публічних акціонерних товариств як оприлюднення річної фінансової звітності та проведення обов'язкової аудиторської перевірки. Охарактеризовані такі недоліки вітчизняної системи розкриття інформації як оприлюднення фінансової звітності в обсязі, що не відповідає вимогам нормативних документів, неоприлюднення текстів аудиторських висновків, неузгодженість між обсягом оприлюдненої фінансової звітності та задачами, які висувуються перед аудиторами, невідповідність обов'язків управлінського персоналу та аудиторів.

суб'єкти суспільного інтересу, публічні акціонерні товариства, інформаційна прозорість, фінансова звітність, обов'язковий аудит

В умовах становлення та розвитку ринкових відносин в Україні багато з рішень органів законодавчої та виконавчої влади, учасників економічних відносин є неточними та помилковими внаслідок нестачі достовірної та повної інформації. З тієї ж причини виявляються непрацездатними багато макро- та мікроекономічних моделей, які пропонуються експертами для української економіки в цілому і для конкретних суб'єктів, зокрема. Інформаційна прозорість включає багато аспектів, але основними є два: ефективно діюча інформаційна інфраструктура ринку та відпрацьований механізм розкриття інформації учасників цього ринку.

Концепція розкриття інформації (гласності, інформаційної прозорості) покладена в основу багатьох уявлень про введення суспільного та ринкового саморегулювання та є центральною ланкою в забезпеченні суспільної та ринкової стабільності. Особливо це стосується учасників фондового ринку та інших суб'єктів публічних (суспільних) інтересів, адже в усьому світі підвищені вимоги щодо розкриття фінансової інформації та оцінки її достовірності встановлені саме для них. В Концепції функціонування та розвитку фондового ринку України в якості одного з головних принципів виділений принцип прозорості та відкритості, який передбачає забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску та обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації суб'єктів фондового ринку [1]. Прозорість інформації дозволяє підприємству продемонструвати свою відкритість, дає інвестору можливість висловити власне судження.

В законодавстві Європейського Співтовариства до складу суб'єктів суспільного інтересу ("public interest entities") віднесено підприємства, які представляють значний суспільний інтерес внаслідок таких факторів: вид бізнесу, обсяг діяльності, чисельність працюючих, корпоративний статус, що передбачає наявність значної кількості акціонерів [2]. До кола таких суб'єктів включають кредитні установи, страхові компанії, інвестиційні фірми та фонди, пенсійні фірми та фонди, а також лістингові компанії, тобто акціонерні товариства, акції яких зареєстровані та знаходяться в обігу на визнаних фондових біржах, що зумовлено специфікою організаційно-правової форми (відкриті акціонерні товариства) та характером їх функцій (кредитні та страхові

організації, недержавні пенсійні фонди, біржі, інвестиційні фонди тощо).

На Україні до складу суб'єктів суспільного інтересу віднесено такі суб'єкти підприємницької діяльності як відкриті акціонерні товариства (публічні акціонерні товариства згідно з новим Законом України «Про акціонерні товариства» [3]), підприємства - емітенти облігацій, банки, довірчі товариства, валютні та фондові біржі, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та інші фінансові установи. Для них, по-перше, у відповідності із Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" (п.3 ст.14) передбачена обов'язковість не пізніше 1 червня наступного за звітним року оприлюднювати річну фінансову звітність та консолідовану звітність шляхом публікації у періодичних виданнях або розповсюдження її у вигляді окремих друкованих видань [4], а по-друге – згідно Закону України «Про аудиторську діяльність» (ст.8) встановлена обов'язковість проведення аудиту річної фінансової звітності [5].

Теоретико-прикладні розробки з проблем формування та подання фінансової звітності викладені в працях багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Серед останніх досліджень слід виділити монографію С.Ф. Голова «Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку» [6]. Так само проблеми організації і методики аудиту постійно знаходяться в центрі уваги науковців та практиків і в останні часи з'явилися монографії та підручники, які розглядають проблематику аудиту з використанням зарубіжного досвіду і, зокрема, міжнародних стандартів аудиту, надання впевненості та етики [7-11].

Але, на погляд автора, бракує комплексного підходу в дослідженні фінансової звітності та аудиту як взаємопов'язаних елементів забезпечення інформаційної прозорості та інформаційної безпеки в суспільстві. Окремі дослідження в цьому напрямку виконуються рейтинговими агентствами. Наприклад, в 2009 році рейтинговим агентством Standard&Poog`s разом з аналітичною компанією «Агентство фінансових ініціатив» за підтримки Проекту USAID «Розвиток ринків капіталу» здійснювався аналіз інформаційної прозорості банків України [12], в основу якого був покладений принцип повного та своєчасного розкриття всієї суттєвої для інвесторів та інших зацікавлених осіб (аналітиків, клієнтів тощо) інформації. Методологія дослідження передбачала аналіз загальнодоступної інформації, яка міститься в трьох основних джерелах: річні звіти банків, офіційні веб-сайти банків, звітність, яка надається до регулюючих органів (інформація, яка знаходиться у вільному доступі, надається Національному банку України, Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку, фондовим біржам або публікується банками відповідно до вимог зазначених органів). Як показало дослідження, річні звіти банків є передусім складовою їхнього іміджу, ніж реальним інструментом комунікацій із зацікавленими особами, і ступінь інформативності даного джерела була встановлена на рівні 17,5%, що є найгіршим показником серед трьох основних джерел інформації. В якості причини такого результату визнано відсутність традиції використання річних звітів у спілкуванні з інвесторами. Але за межами дослідження залишився такий показник як доступність та інформативність аудиторських висновків за результатами перевірки річних фінансових звітів (яка для банківських установ є обов'язковою), хоча загально визнаним є факт, що аудит повинен підвищувати цінність інформації, надавати їй більшої достовірності та, відповідно, зменшувати інформаційний ризик [13, с.26-31; 14, с.17-18]. Подібні дослідження для інших суб'єктів, які підлягають обов'язковому аудиту, практично відсутні, але, на думку автора, результати були б ще гіршими.

Метою даного дослідження є аналіз якості оприлюдненої фінансової звітності публічних (відкритих) акціонерних товариства, інформативності і доступності

результатів аудиту. В якості об'єкту дослідження обрані саме акціонерні товариства, оскільки існуюча сьогодні система розкриття інформації на фондовому ринку дозволяє Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) отримувати та обробляти велику кількість інформації (адміністративних даних) від учасників ринку цінних паперів. З іншого боку ця система дозволяє зацікавленим особам (інвесторам, акціонерам, іншим учасникам ринку цінних паперів) ознайомлюватись з інформацією у зручний для них час на офіційних сайтах ДКЦПФР (www.ssmc.gov.ua) та Державного агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку (www.smida.gov.ua), а також на сайтах інших інформаційних агентств.

Фінансова звітність є невід'ємним елементом концепції аудиту, адже в ній акумулюються інтереси різних осіб: інтереси користувачів фінансової звітності в отриманні достовірної та повної інформації про діяльність економічного суб'єкта, інтереси управлінського персоналу, який повинен забезпечити підготовку звітності, виходячи з принципів та процедур, передбачених законодавчими та нормативними документами в сфері бухгалтерського обліку, інтереси аудиторів, які повинні висловити свою думку про достовірність звітності в аудиторському висновку, призначеному для користувачів фінансової інформації.

Серед основних постулатів аудиту Р.К.Маутца та Г.А.Шарафа є наступний: «Постійне дотримання загальноприйнятих принципів обліку дозволяє мати об'єктивне представлення про фінансовий стан та результати господарської діяльності». Даний постулат підкреслює виняткову важливість законодавства щодо підготовки фінансової звітності у теорії та практиці аудиту, адже для того щоб аудитор міг судити про об'єктивність фінансової звітності (як «вірної та об'єктивної» або «представленої об'єктивно»), він повинен мати певний стандарт або зразок для роботи. Р. Адамс зазначає, що «чим точніше сформульовані вимоги законодавства до представлення даних фінансової звітності, тим простіше аудитору виконати подібний огляд. Якщо ж формулювання вимог є нечітким, то існує значна ймовірність виникнення конфліктів між клієнтом та аудитором» [15, с.231]. На наш погляд, наслідком такої ситуації може бути не тільки конфлікт між клієнтом та аудитором, а й суттєве зниження інформаційної цінності як самої фінансової звітності, так і аудиторського висновку як результату аудиторської перевірки.

Одним з проблемних питань в цьому аспекті є примітки до фінансової звітності. Необхідність приміток є наслідком одного з основних принципів, на яких базується західний та вітчизняний бухгалтерський облік – принципу повного висвітлення, у відповідності з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, які здатні вплинути на рішення, що приймаються на її основі. Інформація, що підлягає розкриттю, наводиться безпосередньо у фінансових звітах або у примітках до них, отже примітки до звітів є рівноправним і повноцінним компонентом фінансової звітності, а не другорядним документом.

У відповідності із п.3 П(С)БО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” примітки до фінансових звітів – це сукупність показників та пояснень, які забезпечують деталізацію та обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами) [16, с. 76]. У примітках до фінансових звітів слід розкривати облікову політику підприємства, інформацію, яка не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але є обов'язковою за відповідними положеннями (стандартами), та інформацію, що містить додатковий аналіз статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та доречності (п.25 П(С)БО 1) [16, с. 78]. Узагальнений зміст інформації, яка повинна бути розкрита в примітках публічними акціонерними товариствами, наведена в табл. 1.

Таблиця 1 - Зміст приміток до фінансової звітності для публічних (відкритих) акціонерних товариств та інших підприємств, які зобов'язані оприлюднювати річну фінансову звітність з урахуванням вимог Наказу Міністерства фінансів України №302 від 29 листопада 2000 року „Про Примітки до річної фінансової звітності” [16, с. 212-220] та П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» [16, с. 191-202]

Інформація, яка розкривається		Зміст
I.	Форма №5 „Примітки до річної фінансової звітності”	Типова форма
II.	п.1.7. Наказу Міністерства фінансів України від 14 грудня 1999 року №298 „Про порядок бухгалтерського обліку гуманітарної допомоги” [17]	Інформація про види і вартість одержаної гуманітарної допомоги та її використання за цільовими напрямками
III.	Інша інформація, розкриття якої у примітках передбачено положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку	Конкретні розділи кожного П(С)БО
IV.	Форма №6 „Інформація за сегментами”	Інформація, передбачена як обов'язкова для розкриття в П(С)БО 29 „Фінансова звітність за сегментами”
V.	Інша суттєва інформація	Інша інформація на погляд керівництва

Склад приміток, передбачений наказом №302, відповідає принципам повного висвітлення і можна стверджувати, що в сфері нормативного регламентування змісту та форми фінансової звітності і приміток, зокрема, вітчизняна практика відповідає міжнародним стандартам. Але це не підкріплюється практикою підготовки та подання приміток і особливо підприємствами суспільного інтересу, тобто тими суб'єктами, для яких передбачене обов'язкове оприлюднення фінансової звітності.

На офіційному сайті ДКЦПФР України розміщуються річні фінансові звіти публічних (відкритих) акціонерних товариств, в складі яких підприємства намагаються викладати примітки до кожної форми фінансової звітності, як того вимагає ДКЦПФР, але ці примітки лише фрагментарно (можна сказати випадково) включають питання, передбачені як обов'язкові для висвітлення згідно конкретних П(С)БО, та окремі положення наказу про облікову політику. Решта їх змісту - це дубляж положень П(С)БО, які є обов'язковими до виконання і в яких жодної варіативності (альтернативності) не передбачено. Майже всі підприємств добровільно не розкривають необов'язкову інформацію. В цілому у тому вигляді, як ці додаткові примітки представлені підприємствами, вони не мають необхідної інформативності та не можуть бути використані сторонніми користувачами для отримання додаткової інформації про підприємство.

Серед наведеної інформації, яка підлягає розкриттю, особливо складність до цих пір викликає порядок відбору інформації, яка вимагається кожним П(С)БО. Згадування про необхідність розкриття інформації у примітках міститься практично в кожному П(С)БО у вигляді окремого розділу та представляє собою перелік інформації, яку необхідно навести у примітках. Примітки, наведені у формі №5, структуровано за розділами, які відповідають окремим стандартам, і багато вимог таких стандартів щодо змісту приміток у цій формі не враховано, а тому необхідні певні доповнення до цієї форми звітності, які слід викладати у вигляді своєрідної пояснювальної записки (назва запозичена з практики радянських часів). Порівняння вимог діючих положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо переліку інформації, яка повинна бути відображена в примітках до фінансової звітності, зі змістом типової форми №5 «Примітки до фінансової звітності» детально викладена автором в [18, с. 350-353]. Для прикладу наведемо зміст додаткових приміток до балансу та звіту про рух грошових коштів за 2009 рік одного з відомих відкритих акціонерних товариств Кіровоградської

області (табл. 2).

Таблиця 2 - Зміст додаткових приміток до балансу та звіту про рух грошових коштів, які містяться в річному фінансовому звіті за 2009 рік

Форма фінансової звітності	Зміст приміток до форми
Форма №1 «Баланс»	Ведення бухгалтерського обліку на підприємстві здійснюється у відповідності до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Національних стандартів бухгалтерського обліку та наказу підприємства «Про організацію бухгалтерського, податкового обліку та облікової політики». Баланс підприємства складений на підставі бухгалтерського обліку у відповідності до вимог П(С)БО №2 «Баланс». Облік основних засобів на підприємстві здійснюється відповідно до вимог П(С)БО №7 «Основні засоби». Ступінь зносу основних засобів станом на 31.12.2009 р. становить 63,1% проти 67,8% в минулому звітному періоді. Амортизація на основні засоби нараховується згідно ст. 8 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств». Протягом 2009 року підприємством оновлено та введено в експлуатацію основних засобів на 25479 тис. грн., з них земельних ділянок – 14263 тис. грн. Нематеріальні активи станом на 31.12.2009 р. становлять 2378 тис. грн. за первісною вартістю. Нарахування зносу на нематеріальні активи здійснюється прямолінійним методом, облік – відповідно до вимог П(С)БО №8 «Нематеріальні активи». Дебіторська заборгованість підприємства станом на 31.12.2009 р. складає 20927 тис. грн., в т.ч. за товари (послуги) 6013 тис. грн., що на 15715 тис. грн. менше проти звітного періоду минулого року. Кредиторська заборгованість за товари (послуги) станом на 31.12.2009 р. становить 17281 тис. грн. Погашення кредиту в 2009 році становить 14158 тис. грн.
Форма №3 «Звіт про рух грошових коштів»	Облік руху грошових коштів на підприємстві ведеться відповідно до вимог П(С)БО №4 «Звіт про рух грошових коштів» та відповідає вимогам Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні. Залишок грошових коштів на розрахунковому рахунку підприємства станом на 31.12.2009 р. в національній валюті становить 2357 тис. грн. Грошові кошти від операційної та фінансової діяльності підприємство направляє на відновлення основних засобів, поповнення оборотних активів та погашення кредитів. Кредиторська заборгованість може бути погашена за рахунок надходжень коштів від реалізації готової продукції, відвантаженої раніше, та погашення дебіторської заборгованості. Коефіцієнт фінансування, який характеризує залежність підприємства від залучених засобів, дорівнює 0,326, порівняно з минулим роком даний коефіцієнт зменшився на 0,087. Зниження цього показника свідчить про зменшення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів та кредиторів. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами порівняно з минулим роком дещо зменшився та становить 0,872 (орієнтовне позитивне значення > 0,1), що свідчить про достатню забезпеченість підприємства власними оборотними засобами. Коефіцієнт рентабельності продукції, який характеризує розмір прибутку від реалізації продукції на одиницю реалізованої продукції, становить – 0,003, що на 0,188 менше ніж в 2008 році. Фінансовий стан підприємства загалом позитивний, проте по результатами діяльності за звітний період підприємством отримано збитки.

Як бачимо, підприємство намагається додатково наводити аналіз окремих показників, але цей аналіз охоплює цифри, які легко «читаються» з балансу, тобто він не містить ніякої інформації, яка б більш детально розкривала склад активів та пасивів підприємства. Багато ж додаткової інформації, передбаченої як обов'язкова до розкриття в примітках, не надається. Нижче в таблиці 3, як приклад (враховуючи обмеженість обсягу статті), наведені такі вимоги П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» та П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Отже, та інформація, яка помічена як «відсутня» у типовій формі №5, відповідно не розкрита підприємством. Щонайменше, підприємство не розкрило склад статті «Інші платежі» в розділі II «Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності» та «Інші надходження» в розділі III «Рух коштів у результаті фінансової діяльності» в Звіті про рух грошових коштів.

Таблиця 3 - Порівняння інформації, яка підлягає розкриттю згідно вимог П(С)БО у примітках до річної фінансової звітності, та змісту типової форми №5

Об'єкт, інформація про який підлягає розкриттю в примітках	П(С)БО, який визначає обсяг розкриття інформації	Інформація, яка підлягає розкриттю згідно вимог П(С)БО у примітках до річної фінансової звітності	Порядок розкриття у типовій формі №5	
			Інформація присутня	Інформація відсутня
<i>Звіт про рух грошових коштів</i>	П(С)БО 4, п.58, 59	Склад грошових коштів	+ (Розділ VI «Грошові кошти»)	
		Склад статей „Інші надходження”, „Інші платежі” та інших статей, які об'єднують декілька видів грошових потоків		+
		Негрошові операції інвестиційної та фінансової діяльності		+
		Наявність значного сальдо грошових коштів, які є в наявності у підприємства і які недоступні для використання групою, до якої належить підприємство	+ (Розділ VI «Грошові кошти»)	
		У випадку придбання або продажу майнових комплексів протягом звітного періоду наводиться (розкривається) інформація про: - загальну вартість придбання або реалізації майнового комплексу; - частину загальної вартості майнового комплексу, яка, відповідно, була сплачена або отримана у формі грошових коштів; - суму грошових коштів у складі активів майнових комплексів, що були придбані чи реалізовані; - суму активів (крім грошових коштів), зобов'язань придбаного або реалізованого майнового комплексу в розрізі окремих статей		+
<i>Дебіторська заборгованість</i>	П(С)БО 10, п.13	Перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості		+
		Перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості		+
		Склад і суми статті „Інша дебіторська заборгованість”		+
		Метод визначення величини резерву сумнівних боргів		+
		Сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками погашення	+ (частково Розділ IX «Дебіторська заборгованість»)	
		Залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному році	+ (частково Розділ VII «Забезпечення»)	

Стосовно дебіторської заборгованості (з урахуванням інформації, яка наведена в балансі) підприємство повинно було розкрити перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості, склад і суми статті «Інша поточна дебіторська

заборгованість», метод нарахування резерву сумнівних боргів.

Однією з проблемних приміток, безперечно, є інформація про облікову політику підприємства (абзац шостий, п.19 П(С)БО 1), яка повинна в обов'язковому порядку висвітлюватися в примітках до річної фінансової звітності або в описовій формі, або прикладанням копії розпорядчого документа про встановлення і змінення облікової політики. На Україні певні рекомендації щодо розробки положень облікової політики містяться в листі Міністерства фінансів України „Про облікову політику” [19]. Безумовно, підприємства можуть доповнити примітки, які розкривають облікову політику, і іншою інформацією. Але в складі жодного звіту публічного акціонерного товариства така інформація в повному обсязі не наводиться.

Тепер розглянемо проблеми в сфері обов'язкового аудиту. Перша і головна проблема – це те, що аудиторський висновок взагалі в складі річної звітності не оприлюднюється і такі вимоги не передбачені нормативними документами ДКЦПФР. Річ у тім, що аудиторський висновок є обов'язковою складовою регулярної річної інформації, яка в друкованому вигляді подається до комісії (п.1 глави 2 розділу V «Розкриття регулярної річної інформації емітента» Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затвердженого рішенням ДКЦПФР №1591 від 19 грудня 2006 року [20]), але в загальнодоступній інформаційній базі даних зміст аудиторського висновку не наводиться. Певним прикладом в цьому аспекті виступає річна фінансова звітність банківських установ, в складі якої як в печатному вигляді, так і в електронному входить аудиторський висновок.

По-друге, обмеженість в обсязі представленої річної фінансової звітності безпосередньо впливає і на аудиторську практику. Міжнародний стандарт аудиту (МСА) 200 «Мета та загальні принципи аудиторської перевірки фінансових звітів» визначає мету аудиторської перевірки фінансових звітів наступним чином - надання аудитору можливості висловити думку стосовно того, чи складені фінансові звіти в усіх суттєвих аспектах згідно з визначеною концептуальною основою фінансової звітності (п.2) [21, с. 216]. Для висловлення думки аудитор повинен використати такі формулювання: «справедливо й достовірно відображає» або «відображає достовірно в усіх суттєвих аспектах», а саме формування думки повинно включати оцінку, чи були фінансові звіти підготовлені та представлені у відповідності до конкретних вимог застосованої концептуальної основи фінансової звітності щодо окремих класів операцій, залишків на рахунках та розкриттів. Така оцінка вимагає розгляду (з точки зору застосованої концептуальної основи фінансової звітності):

- чи відповідає застосована облікова політика концептуальній основі фінансової звітності та обставинам;
- чи прийнятні в даних обставинах облікові оцінки, зроблені управлінським персоналом;
- чи є відповідною, надійною, порівняльною та зрозумілою інформація, представлена в фінансових звітах;
- чи дають фінансові звіти розкриття, що дозволяють користувачам зрозуміти вплив суттєвих операцій та подій на інформацію, що міститься в фінансових звітах (п. 6, 13 МСА 700 «Аудиторський висновок про фінансову звітність») [21, с. 592-594].

Отже, в принципі за підсумками аудиту фінансової звітності жодного з публічних (відкритих) акціонерних товариств не можна видати безумовно-позитивний аудиторський висновок, оскільки представлена інформація не є повною та не відповідає вимогам національного законодавства. Але аудитори закривають очі на цю проблему і такий формальний підхід є зручним і самим акціонерним товариствам, і аудиторам. Редько О.Ю. бачить в цьому випадку дещо іншу проблему і наголошує, що аналіз

вітчизняної аудиторської практики свідчить, що професійна незалежність часто стає предметом впливу державних регуляторних органів, особливо на ринку цінних паперів, фінансових послуг та у сфері банківського бізнесу. Саме в цих сферах державні регулятори йдуть найбільш легким (з адміністративної точки зору) шляхом – замість того, щоб встановлювати вимоги до змісту фінансової звітності, що оприлюднюється, вони встановлюють вимоги до аудиторського висновку. Це спонукає аудитора розкривати інформацію, яку не наводить у звітності її емітент. Хибність такого підходу полягає, перш за все, у втраті формальної ознаки професійної незалежності аудитора в очах як емітента звітності, так і у суспільства (власників) [22].

По-третє, аналізуючи положення інших Міжнародних стандартів аудиту, можна виділити багато питань, які повинен перевірити аудитор, і в якості основного підходу пропонується огляд (оцінка, тестування) відповідного процесу, що використовується управлінським персоналом для оцінювання. Наприклад, в МСА 570 „Безперервність” зазначено, що плануючи та здійснюючи аудиторські процедури та оцінюючи їх результати, аудитор повинен розглянути відповідність використання управлінським персоналом при підготовці фінансових звітів припущення про безперервність діяльності підприємства (п.2) [21, с. 555]. Підкреслимо, що мова йде не про необхідність самостійної оцінки аудитором дотримання підприємством принципу безперервності діяльності, а про розгляд дій управлінського персоналу. Відсутність оцінки управлінським персоналом здатності підприємства продовжувати свою діяльність, подій або обставин поза охопленням оцінкою управлінським персоналом періодом, небажання збільшувати період, який охоплений оцінюванням, є факторами, які однозначно призводять до обмеження обсягу роботи аудитора, і є підставою для модифікації аудиторського висновку. Але ж затверджені методики оцінки безперервності діяльності підприємства відсутні, методики, які містяться в економічній літературі, відрізняються, тому на більшості підприємств управлінський персонал не виконує такий аналіз, що в принципі є більше проблемою організації бухгалтерського обліку на Україні, а не аудиту.

Підсумовуючи результати дослідження, слід підкреслити, що оскільки в умовах розвинутого ринку фінансова звітність представляє собою основне джерело задоволення загальних інформаційних потреб широкого кола користувачів, які покладаються на неї як на основне джерело фінансової інформації під час прийняття економічних рішень, однією з вимог до її формування виступає доступність та відкритість шляхом створення єдиного інформаційного простору. Заступник головного бухгалтера Комісії по цінним паперам США (SEC – Securities and Exchange Commissions) Дж. Морріссі в березні 2002 року наполягав на тому, що «основна мета федеральних законів про цінні папери полягає в сприянні розвитку ефективних ринків з чесними правилами гри та прийняття інвесторами обґрунтованих рішень на основі повного та нетенденційного розкриття інформації. Прозорість фінансової звітності, тобто ступінь доступності та зрозумілості фінансової інформації про компанії для інвесторів та інших учасників ринку, відіграє фундаментальну роль в перетворенні наших ринків в найефективніші, найліквідніші та найеластичніші в світі» [23, с. 112].

Дані проблеми є актуальними особливо для суб'єктів суспільного інтересу, адже в усьому світі підвищені вимоги щодо розкриття фінансової інформації та оцінки її достовірності встановлені саме для них. В Директиві 2006/43/ЄС зазначено, що функція аудиторів, що стосується суспільних інтересів, означає, що на якість роботи аудитора покладаються ширші кола людей та установ, а висока якість аудиту гарантує впорядкованість функціонування ринків, добросовісність та ефективність фінансової звітності [24]. В Пояснювальному меморандумі до проекту змін до 8-ої Директиви Ради Європи 84/253/ЄС від 10 квітня 1984 року [25] зазначено, що обов'язковий аудит

відіграє основну роль в справі забезпечення довіри до фінансової звітності, але в світлі останніх подій, пов'язаних з фінансовими скандалами, роль його не можна обмежувати лише цим. Аудит є одним із елементів більш розгалуженої системи робітників і законодавців, задіяних в процесі підготовки прозорої фінансової звітності для ринку капіталів ЄС, таких як обліковий менеджмент, наглядові органи ринків цінних паперів та контролюючі органи інших секторів економіки. Функція аудиту має специфічні особливості, вона є основним елементом забезпечення достовірності у ланцюгу фінансової звітності, яка передбачає значний суспільний інтерес.

На жаль, вітчизняна система розкриття інформації не дозволяє в повній мірі задовольнити потреби учасників ринкових відносин внаслідок багатьох причин, однією з яких є проблеми, пов'язані з підготовкою та оприлюдненням фінансової звітності таких суб'єктів і проведенням її аудиторської перевірки.

Метою фінансової звітності є забезпечення інформаційної прозорості щодо певного економічного суб'єкту (з урахуванням певних обмежень), а метою аудиту є висловлення думки стосовно оприлюдненої фінансової звітності. Отже, ці два елементи є взаємопов'язаними, але першочерговість в даній системі належить фінансовій звітності, а не аудиту, який повинен лише підтвердити ступінь достовірності стану «інформаційної прозорості».

Аналізуючи якість фінансової звітності публічних (відкритих) акціонерних товариств, інформативність та доступність результатів аудиторських перевірок можна виділити декілька проблем:

1. Фінансова звітність оприлюднюється не в повному обсязі, що в основному стосується надто обмеженого обсягу приміток, який не відповідає вимогам нормативних документів.

2. Аудиторські висновки за наслідками обов'язкових аудиторських перевірок взагалі не оприлюднюються.

3. Існує невідповідність між обсягом оприлюдненої фінансової звітності та задачами, які висуваються перед аудиторами.

4. Існує невідповідність між обов'язками управлінського персоналу в нормативних документах України та задачами аудиторів згідно МСА.

Причини цьому різні. По-перше, підприємства не усвідомлюють або не визнають, навіть якщо «в глибині душі» і розуміють, що таке розкриття в принципі повинно йти на користь їх бізнесу. По-друге, в ситуації, яка склалася, є вина органів державного управління, зокрема, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, які не вимагають від своїх «підзвітних» суб'єктів, інформації, яка б повністю відповідала Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» та стандартам бухгалтерського обліку. Але в цьому випадку необхідно порушувати питання адекватності результатів аудиту фінансової звітності, адже фінансова звітність, підготовлена в тому вигляді, не заслуговує на безумовно-позитивний висновок, а щонайменше повинен бути виданий безумовно-позитивний висновок з пояснювальним параграфом, в якому слід звернути увагу на те, що певна обов'язкова інформація не розкрита в повному пакеті фінансової звітності.

Крім того, існує і неузгодженість між МСА та вимогами нормативних документів стосовно обов'язків управлінського персоналу. Враховуючи вимоги інших міжнародних стандартів аудиту щодо дій аудитора, можна зробити висновок, що вони припускають як належне існування на підприємствах відповідних процедур, затверджених управлінським персоналом, які виходять за межі вимог нормативних документів щодо положень наказу про облікову політику, існуючих на Україні. Зокрема, це стосується, наприклад, процедур оцінки дотримання підприємством

принципу безперервності діяльності. Аудитору в більшості випадків рекомендується виконувати не самостійну оцінку, а оцінку саме дій, процедур управлінського персоналу, що безперечно підкреслює важливість широкого тлумачення сутності та змісту облікової політики. Отже, міжнародні стандарти аудиту відповідальність управлінського персоналу розглядають достатньо широко та припускають обов'язковість наявності багатьох розпорядчих документів, які регулюють ті або інші питання методології та організації бухгалтерського обліку на підприємстві, що вимагає удосконалення саме організації обліку. Необхідно закріпити обов'язковість висловлення управлінським персоналом в річній фінансовій звітності своєї позиції стосовно дотримання принципу безперервності діяльності для того, щоб аудитори мали так звану «точку відліку».

Питання, які розглянуті в представленому дослідженні, доводять складність та багатогранність проблеми забезпечення інформаційної прозорості суб'єктів суспільного інтересу. Але вирішувати питання підвищення якості як фінансової звітності, так і аудиторського висновку необхідно, для того щоб такі заходи не розглядалися як «простий ритуал» за влучним висловленням відомого вченого в галузі аудиту Р.Адамса [15, с.94].

Список літератури

1. Концепція функціонування та розвитку фондового ринку України, схвалена Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 1995 року №342/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=342%2F95-%E2%F0>
2. Commission Recommendation of 16 May 2002 2002/590/EC “Statutory Auditor’s Independence in the EU: A Set of Fundamental Principles” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.net/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:191:0022:0057:EN:PDF>
3. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року №514-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514-17>.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-IV (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>
5. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 року №3126-XII (в редакції Закону України від 14 вересня 2006 року №140-V). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3125-12>
6. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: Монографія. / Сергій Федорович Голов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 552 с.
7. Давидов Г.М. Аудит: теорія і практика: Монографія. / Григорій Миколайович Давидов. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2006. – 324 с.
8. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
9. Організація і методика проведення аудиту: Навч.-практ. посібник / В.В. Сопко, В.П. Шило, Н.І. Верхоглядова та ін. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 576 с.
10. Усач Б.Ф. Аудит за міжнародними стандартами: Монографія. / Богдан Федорович Усач. – К.: Знання, 2005. – 247 с.
11. Усач Б.Ф. Організація і методика аудиту: Підручник / Б.Ф. Усач, З.О. Душко, М.М. Колос. – К.: Знання, 2006. – 295 с.
12. Інформаційна прозорість українських банків [Електронний ресурс] // Цінні папери України. – 2009. – №51(593) від 27 грудня 2009 року. – Режим доступу: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=593&pub=4363
13. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз, Г.Р.Дженик, В.М. О'Рейли, М.Б. Хирш, Пер.с англ. под ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
14. Арнс А. Аудит: Пер. с англ. / А. Арнс, Дж. Лоббек. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 560 с.
15. Адамс Р. Основы аудита: Пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. / Р. Адамс. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1995. – 398 с.
16. Бухгалтерський облік. Хрестоматія [Текст]: збірник систематизованого законодавства. – Вип.1. – К.: Бліц-Інформ, 2007. – 226 с.
17. Наказ Міністерства фінансів України від 14 грудня 1999 року №298 «Про порядок

- бухгалтерського обліку гуманітарної допомоги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mail.cgi&nreg=z0915-99>
18. Давидов Г.М. Звітність підприємств: навч. посіб. / Г.М. Давидов, Н.С. Шалімова. – К.: Знання, 2010. – 623 с. + компакт-диск. – (Вища освіта ХХІ століття)
  19. Лист Міністерства фінансів України від 21.12.2005 р. №31-34000-10-5/27793 „Про облікову політику” // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №12. – С.50-51.
  20. Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затверджене рішенням ДКЦПФР №1591 від 19 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/law/show.php&textid=132>
  21. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2007 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2007. – 1172 с.
  22. Редько О.Ю. Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» [Електронний ресурс] / О.Ю.Редько; Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2009. – 40 с. - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2009/09goyspr.zip>
  23. Маккарти М.П. Риск: управление риском на уровне топ-менеджеров и советов директоров: пер с англ. / М. П. Маккарти, Т. П. Флинн. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 264 с.
  24. Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 травня 2006 року про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_844.
  25. Пояснювальний меморандум до проекту змін до 8-ої Директиви Ради Європи 84/253/ЄЕС від 10 квітня 1984 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com/document/Fpart67/idx67979.htm>

Н.Шалімова

Обеспечение информационной прозрачности деятельности публичных акционерных обществ как субъектов публичных (общественных) интересов. Кировоградский национальный технический университет

В статье исследуются такие составляющие системы обеспечения информационной прозрачности деятельности публичных акционерных обществ как обнародование годовой финансовой отчетности и проведение обязательной аудиторской проверки. Охарактеризованы такие недостатки отечественной системы раскрытия информации как обнародование финансовой отчетности в объеме, не соответствующем требованиям нормативных документов, необнародование текстов аудиторских заключений, несогласованность между объемом обнародованной финансовой отчетности и задачами, которые ставятся перед аудиторами, несоответствие обязанностей управленческого персонала и аудитора.

N Shalimova

Guaranteeing of information transparency of joint stock company's activity as a subject of public interests. Kirovograd national technical university

The components of guarantying information transparency of joint stock company's activity system that is publication of annual financial statements and statutory audit have been investigated in the article. Such shortcomings of Ukrainian system of information disclosure that is publication of annual financial statements in scope which is not satisfy the requirements of laws and regular acts, non-publication of audit conclusions, unconformity between the scope of published financial statements and auditors' obligation, discrepancy between obligations of managerial staff and auditors.

Одержано 01.10.10